

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ НА ГЛ. АС. Д-Р КРАСИМИР НИКОВ

Представените резюмета на научни публикации са съобразени с подредбата и номерацията на списъка на научните публикации, приложен към документите за участие в конкурса за доцент. Резюмета не са представени на публикации № 24-42. Последните имат характер на първични публикации и представят в съкратен вид резултати от теренна работа за даден археологически обект, като ги въвеждат в научна употреба. №№ 43-44 са анотации на отделни предмети, участващи в международни изложби.

1. Данкова, Г., Велков, К., **Ников, К.** (1991): Спасителни археологически проучвания на обект "Староселец" през 1990г. В: "Марица Изток. Археологически проучвания, т. 1, София 1991, 307-358.

Студия

Текстът разглежда резултатите от спасителните археологически проучвания в землището на бившето с. Староселец-Енергиен комплекс Марица-Изток. Откритите структури се отнасят към няколко епохи. На ранната желязна епоха принадлежат проучените 40 ями, които се свързват с унищожено селище от същата епоха. Направена е типология на техните форми и са представени, откритите в структурите археологически материали- предимно фрагментирани керамични съдове. При последните са разграничени различни категории и типове. Въз основа на техните особености (морфология, украса) е предложена дата на функциониране на комплексите.

Към късната желязна епоха, римската епоха и късното средновековие се отнася проучения просък некропол. Представени са спецификите в елементите на гробните комплекси. Особено внимание е отделено на слабо известните към момента на проучването гробове от късното средновековие (форма на гробната яма, отклонение, допълнителни конструктивни елементи, позиция на скелета, инвентар и др.).

В отделен параграф са разгледани два гроба, които поради своите стратиграфски белези имат дискусийна дата.

2. Ников, К. (1994): Керамиката от разрушеното селище от ранножелязната епоха в гр. Раднево. В: "Марица Изток". Археологически проучвания, т. 2, 1994, София, 143-150.

В статията е публикувана керамика от ранната желязна епоха, открита в разрушени при изкопни работи в границите на гр. Раднево ями. Последните

се свързват със съществуващо на същото място напълно унищожено селище. Според своите формално-типологически белези фрагментите от съдове са отнесени към няколко групи- трапезна, кухненска и съдове-хранилища. Отбелязана е липсата на константност в утвърдената връзка между форма-функция и технология и е предложен арел на разпространение на някои от специфичните категории (букел-съдове).

Анализът на украсата (мотиви, съчетания между тях, техники на тяхното изпълнение) води към извода, че на територията на Южна България, е възможно да се открие известният на север от Дунав хоризонт на чистата канелирана керамика.

В отделен параграф са представени и другите керамични изделия, сред които се откроява т. нар. „мечешка лапа“. Последната намира точни паралели в обекти от ранната желязна епоха от Молдавия и Украйна.

Въз основа на своите белези комплекса е отнесен към самото начало на ранната желязна епоха.

- 3.** Ников, К. (1995): Украса на керамиката от ранножелязната епоха от м. “Градището” край село Главан. В: “Марица Изток” Археологически проучвания, т. 3, Раднево 1995, 115-123.

ISBN-954-90117-1-2

Текстът разглежда откритата при проучването на късноантичната крепост край с. Главан керамика от ранната желязна епоха. Поради стратиграфските особености на обекта (нарушена от по-късното обитаване културен пласт, ограничена площ на проучване), както и поради силно фрагментираното състояние на керамичните съдове основен акцент е поставен върху украсата. В същото време, наблюденията върху технологията на самите съдове позволяват да се изявят специфики, характерни за керамичното производство от района на Сакар в сравнение със съседните райони.

Разгледани са техниките на украса, мотивите и техните съчетания и са посочени бележите, открояващи в декоративно отношение комплекса. На тази база са определени и основните хронологически чувствителни елементи, които позволяват разглежданата керамика да се отнесе към края на първия и началото на втория етап на епохата. Сравнението на декоративните мотиви с известните за група Пшеничево насочват към съществуването на локален вариант в украсата, подкрепен от данните от 14 други обекта в района.

4. Stoyanov, T., **Nikov, K.** (1997): Rescue Trench Excavations of the Early Iron Age Settlement and Sanctuary Near the Village of Rogozinovo, Harmanli District (Preliminary Report). In: Maritsa Project, vol. 1, Sofia, 171-240

Студия

В студията са разгледани резултатите от спасителното археологическо проучване на три, разположение в непосредствена близост обекти от ранната желязна епоха в землището на с. Rogozinovo, община Харманли. Данните от проучванията в м. Турското гробче, показват следи от обитаване от няколко епохи. С неолита се свързва проученото на ръба на незаливната тераса на р. Марица щилище. Късната бронзова епоха в местността е засвидетелствана от богато украсени фрагменти от съдове. Най-интензивни, обаче са следите от ранната желязна епоха. Значителното количество фрагменти от съдове в проучените площи, съвместно с проследимия по профилите пласт от дребни мазилки, водят до извода, че тук е било разположено селище, унищожено от земеделските работи. Предложена е интерпретация, според която отделните структури са били разпръснати на големи разстояние една от друга и са имали големи дворни пространства. Към подобно твърдение насочват и палеботаническите данни. Информацията от втората местност-Чешмата, позволява тук да се разпознае производствен обект. Откриваните на голяма дълбочина късове желязна шлага, заедно с керамика от няколко епохи (късно средновековие, ранна желязна епоха), водят до извода, че тук се извършвал добив на желязо. Проучванията в третата местност-Извора, позволяват там да се разпознае култов обект. Основание за това са отритите ями и голяма глинобитна площадка.

Представен е анализ на отделните категории артефакти, открити по време на проучването - керамични антропоморфни фигури, керамични съдове. Потърсени са техните паралели и неправилен опит за тяхното вписване в известното за епохата от Тракия. Трите обекта са разгледани като елементи от селищната система през ранната желязна епоха. В края на студията са представени някои по-значими случайни находки от района, които допълват представите за епохите, регистрирани по време на проучванията

5. **Nikov, K.** (1999): "Aeolian" Bucchero in Thrace ? *Archaeologia Bulgarica*, 2, 1999, 31-42.

ISSN 1310-9537

Обект на внимание в статията са резултатите от проучванията през последните години, които позволяват в централната част на Горнотракийската низина да се обособи район със сходни белези на керамиката. Това са съдове които се отличават по своята технология и в по-голямата си част имат сив до сиво-черен цвят и често метален блясък по външната повърхност. Някои от изработените на колело притежават черна на цвят ангоба, която съперничи по качество на ранното фирнисово покритие. Върху разглежданата керамика, макар и рядко се среща релефна и врязана върнообразна украса.

Тези съдове намират близки паралели сред керамиката от Северозападна Анатолия и Еолия. В някои случаи се наблюдава дорисъвпадени в размерите на сравняваните съдове.

Основа на предложената хипотеза за появата ѝ тук е съществуването на контакти между Тракия и посочените райони към средата на I-во хил. пр. Хр. Тя изглежда реалистична, ако се проследи еолийската колонизация на север. Тази керамика е представена особено добре в северноегейския район- на о. Самотраки, Тасос, Енос. Западно понтийските колонии, също не трябва да бъдат пренебрегвани като един от възможните пътища за нейното проникване в Тракия.

От предполагаемите райони, с които Тракия е била в контакт не трябва да се изключва и областта на изток от Еолия, където сивата керамика има дълга традиция. Към подобно твърдение насочва урната от Болярово, чийто вероятен прототип може да се потърси в металните съдове от Фригия.

Разнообразието на формите и появата на различни по качество имитации на тези съдове в Тракия, показва, че тези контакти вероятно не са резултат от еднократен акт. Така се затвърждава впечатлението, че югоизточната ѝ част е свързана в културноотношение по-тясно с Анатолия.

- 6.** Nikov, K. (2000): Early Iron Age Pottery with Birds' Images from South-Eastern Thrace. In: Thehnology, Style and Society Contributions to the Innovations between the Alps and the Black Sea. BAR, International Series 854, Oxford, 2000, 303-308.

Статията разглежда изображенията на птици, които по своето изпълнение и художествена стойност представляват изключение от геометризма, характерен за украсата на керамиката в Тракия през ранната желязна епоха. Наличната информация позволява да бъдат обособени две групи. Първата от тях обхваща тези, в които е възможно да се разпознаят

конкретни птичи видове, а втората мотиви, в които птиците са предадени в силно стилизиран вид. Тяхното географско разпространение показва някои особености. Тези от първата група са съсредоточени по долината на Марица и винаги са представени птици, чийто начин на живот е свързан с наличието на водни площи. Втората група обхваща значително по-голям ареал. Известните примери в нея са твърде близки по начина на изпълнението си, което предполага разпространение на идеята от един или група от центрове. Поради спецификата на обектите, от които произлизат тези мотиви, времето на тяхното изработване е потърсено чрез сравнение с райони, където подобни изображения са широко застъпени. Приведените паралели от района на Атика и Фригия позволяват тяхната поява в Тракия да се отнесе около прехода между IX-VIII в. пр. Хр. Това е традиционно приетото време на масовото въвеждане на желязото в употреба и вероятно тези мотиви са отражение на новия мироглед формиран от него, в големи територии и в близки по време моменти.

7. Ников, К. (2001): Източен сондаж (Сектор 158). В: Сборяново, т. III. Тракийският град. София 2001 (под печат).

Текстът представя резултатите от проучванията в Сектор 158, разположен в непосредствена близост до вътрешната крепостна стена на укрепения тракийски град в ИАР Сборяново. Въз основа на стратиграфските данни са разграничени три строителни хоризонта, съответстващи на фазите в обитаването на града. Първият от тях (най-ранен) се отнася към началото на обитаване и не притежава ясни данни за наличие на сгради. Втори и трети съответно показват съществени различия, индикиращи наличие на планировка, която с малки корекции е запазена до края на съществуването му. Те оформят две под-фази, отнесени към втория период на града. В тях са проучени останки от сгради, част от които са интерпретирани като складови, а друга като жилищни. И в двете фази, се наблюдават сходни строителни техники и вътрешна планировка. Въз основа на откритите амфорни печати те могат да се отнесат към първата четвърт- средата на IIIв. пр. Хр. и период също в границите на първата половина на III в. пр. Хр. Ситуацията на откриване на структурите и археологическите материали потвърждават предишните наблюдения, че края на тракийския град е причинен от опустошително земетресение.

8. Ников, К. (2001): Битова керамика (предварителни наблюдения). В: Сборяново, т. III. Тракийският град. София 2001 (под печат).

Текстът разглежда богатството от съществуващите форми (особено най-широко застъпените), които дават облика на керамичния комплекс, открит в тракийския град при Водната централа. Отделен акцент е поставен върху онези негови белези, които в една или друга степен могат да се разглеждат като местни. Представени са двете основни групи съдове, според начина на производство (работени на ръка и колело). Отбелязано е, че керамиката, работена на грънчарско колело има лек превес, над тази, работена на ръка.

Анализът на съдовете, работени на ръка показва значително разнообразие. Обърнато е внимание на техните технологични особености, различната им застъпеност в отделните проучвани сектори, приведени са паралели за отделните форми, които подкрепят времето на тяхната употреба.

Другата група- на съдовете работени на грънчарско колело, по своите белези, позволява да бъдат разграничени съдовете работени в района на града (?) или най-общо в района на Североизточна Тракия, от импортните съдове, част от които са произвеждани най-вероятно в колониите. Отделено е внимание на тяхното изработване и са обособени 3 технологични групи. При представянето на отделните категории, е отбелязана тенденцията в честотата на употребата им в отделните периоди от съществуването на града. Специално внимание е отделено на един от типове леканета. Тяхното разнообразие и рядкото им откриване в синхронни обекти, позволява формата да се разгледа като специфичен белег на културата от прилежащата към града територия.

Отбелязано е, че богатството, което предлага битовата керамика от тракийския град в Сбораново показва трайно установени технологични умения, проявени в детайлите на всеки един от съдовете. Това от своя страна е добро доказателство за изпитваната необходимост от разнообразие в керамиката свързана с ежедневните нужди на населението тук - косвен белег и за статута на гетското средище

9. Nikov, K. (2001): Cultural Interrelations in the Late Bronze Age and the Early Iron Age. In: Maritsa Iztok. Archaeological Research, vol. 5, 2001, 69-81.

ISBN 954-90117-1-4

Текстът представя обобщение на информацията за късната бронзова и ранната желязна епоха от енергийния комплекс Марица Изток. Основен акцент е поставен върху изявата на културните специфики на района през двете епохи, открити при сравнение със съседните области. Погребалната практика, елементите на гробните комплекси

(трупополагане, плоски и могилни некрополи) през късната бронзова епоха показва идентичност с тази от непосредствено разположените на север и северозапад територии. Отделните примери на кремация са разгледани като резултат от контакти със Средните Родопи, като не се изключва възможността тяхната поява да е резултат и от връзки с културите от егейския басейн. Към последното предположение насочват част от откриваните в гробовете инвентар.

Известните от района бронзови предмети, разгледани заедно с тези от останалите части на Горнотракийската низина също показват афинитет към метални типове, характерни за културите развиващи се на юг и югоизток и позволяват да се очертае модел на металургично поведение, различен от този известен на север от Балкана.

Керамиката от района на Марица Изток през късната бронзова епоха е разгледана като индикатор за съществуването на контакти с културите извън Горнотракийската низина. Оскъдния брой на известните примери, обаче не позволяват извеждането на категорични изводи.

Данните за ранната желязна епоха са неравномерни и не позволяват да се твърди, че в района съществува единна археологическа култура. В началото на епохата, част от керамиката позволява тук да се разграничи известния на север от Балкана хоризонт на чистата канелирана керамика. Към началото на втората фаза могат да се отнесат контактите с района на централна Анатолия, като украсата на някои от съдовете е свидетелство за съществуването на връзки и с декоративните стилове от егейския басейн. Появата на сивита монохромна керамика тук е възможно да се приеме като един от симптомите за края на епохата.

Известните метални предмети, разгледани съвместно с тези от териториите на североизток и югоизток макар и оскъдни като количество също са свидетелство за естествените връзки с Егея.

В заключение, разгледаните белези на материалната култура водят до извода за силните връзки на района през двете епохи с културите на юг и югоизток.

- 10.** Ников, К. (2002): Изображения на птици върху керамиката от ранната желязна епоха в Югоизточна България. Сборник изследвания в чест на проф. А. Милчев. *Studia Archaeologica, Suppl. II., 2002, 45-53.*

В текста е разгледан един специфичен декоративен аспект от керамичното производство през ранната желязна епоха в Югоизточна България-

изображенията на птици. В отделна група са обособени тези, които показват ясни прилики с действителни птичи видове, чийто начин на живот е свързан с наличието на водни площи. В териториално отношение те образуват компактна група съсредоточена около долината на Марица.

Втора, по-голяма група оформят изображенията в които могат да се разпознаят силно стилизирани птици. Тя обхваща значително по-голям ареал, а сходния начин на тяхното представяне предполага влияние от един или няколко центрове. Компактното разпространение на подобен род мотиви поставя въпроса за културната обособеност на територията, в която се срещат, особено при сравнение със съседните райони. Поради спецификите на обектите от които произлизат, техния произход и време на поява е потърсен чрез сравнение с райони, в които такива изображения са застъпени широко – Атика, Фригия.

Предложена е идеята, че появата на изображенията на птици в Югоизточна България може да се разглежда като резултат от разпространение на принципи и специфично прилагани художествени представи, които ясно показват културната близост на Тракия с идеи, чието начало трябва да се търси в Егейския свят. На тази база е предложено и времето на тяхното съществуване тук- на границата между двете фази на ранната желязна епоха.

- 11.** Ников, К. (2002): Керамика, метал или текстил? (Към проблема за “пътуването” на информацията през ранната желязна епоха в Тракия). В: Изследвания в чест на проф. Иван Маразов, 2002, 479-485.

ISBN 954-426-431-0

В статията е предложен модел, който обяснява пътуването, съхранението и трансформиране на информацията през ранната желязна епоха в Тракия. В неговата основа лежи появата на идентична или близка украса, откривана върху керамични съдове и изделия на торевтиката. Географското разпространение на конкретни групи мотиви, показва определена закономерност. При украсата на съдовете те се срещат в компактна територия южно от Балкана, а при торевтиката те обхващат предимно района северно от него. Предложена е вероятната посока на разпространение на някои от тях. Обяснение за откриването на тази украса върху различни групи предмети е потърсено в съществуването на „посредник“- вероятно различните по вид и сплитка тъкани, плетени съдове или такива изработени от дърво. На тяхното посредничество могат да се отдадат и сходствата между украсата на някои от островните типове

фибули от района на Родос и един от най-типичните за украсата на керамиката в Тракия мотиви.

- 12.** Nikov, K. (2002): Stamped Decoration Pithoi in Southern Thrace from the Early Iron Age. *Archaeologia Bulgarica*, 1, 2002, 19-44.

ISSN 1310-9537

Студия

Данните за керамичното производство в Южна Тракия през Ранната желязна епоха позволяват обособено разглеждане на една група съдове. Причината за това е спецификата на използваните мотиви за украсата им, които се отличават от декоративния репертоар на останалата керамика. Тези съдове трябва да бъдат разграничавани от типичните за ранната желязна епоха хранилища, изпълняващи същата функция и открояват отчетливо района, в който са разпространени. Това от своя страна може да послужи като сериозен културоопределящ белег на разглежданата територия през ранната желязна епоха.

Географското им разпространение позволява обособяване на няколко пространствени групи- Североизточна, Южна и Северозападна. И в трите значителен е броят на есовидните мотиви. Всички известни примери на концентрични кръгове, съединени с тангенти се срещат в Североизточната група и биха могли да се разгледат като нейна характерна черта.

Големите кръгли щампи и изображенията на птици са поделени почти по равно между трите географски района, а останалите известни мотиви имат видим превес в Южната и Северозападната групи.

Проучванията в Егейска Тракия, показват че, съдове със принципно сходна украса се срещат сред керамиката на някои от колониите, а най-ранния пример от Атинската агора се отнася към VIIв. пр. Хр. Керамиката от Родос, един от главните центрове за изработване на подобни съдове също показва впечатляващи сходства с някои от мотивите в Южна Тракия

При липсата на сигурни данни и свързващи звена между тези отдалечени една от друга територии, е възможно да се предположат контакти, осъществени чрез други средства. Обяснение за откриваните сходства може да се открие в идеята за въздействието на металообработката върху тази група съдове.

Друг голям културен ареал, който предлага възможност за сравнение с разглежданите съдове от Южна Тракия, е Фригия. За сега подобна категория

съдове са известни от Гордион. Най-многобройни, тук, както и в Южна Тракия са отпечатаните есовидни спирали. Извън сходствата, откривани в отделни елементи на украсата, следва да се отбележат и някои общи за двата района особености, които биха послужили като аргумент в подкрепа на общият им произход. И в Гордион, както и в Южна Тракия, мотивите на украса в групата са главно геометрични. И в двата района се наблюдава по едно изключение. Докато в Южна Тракия фигуралните мотиви се ограничават до изображенията на птици, в Гордион два от известните примери представят животни.

Въз основа на паралелите времето на съществуване на тези съдове и част от мотивите върху тях в Южна Тракия може да се отнесе преди и около средата на VIII в. пр. Хр. Долната граница на използването им трябва да се потърси в сходствата откривани с Родос, т. е. към VI в. пр. Хр. С други думи тази категория съдове в Южна Тракия съществуват около два века и това е времето на най-значителните сходства с рисуваните художествени стилове в Гръцкия свят и Фригия.

- 13.** Стоянов, Т., Ников, К. (2003): Спасителни сондажни проучвания на обекти от ранната желязна епоха в земрището на с. Рогозиново, Харманлийско. В: ГСУ-ИФ. Специалност Археология, т.2, 2003, 7-92.

Студия

В студията са представени резултатите от проучването на три археологически обекта, регистрирани по трасето на автомагистрала „Марица“ в земрището на с. Рогозиново, Харманлийско.

В първия от тях (т.нар. сектор „Турското гробе“) е проучено жилище от късния неолит и са установени следи от живот през бронзовата и желязната епоха. Археологическите данни сочат, че през ранната желязна епоха тук е съществувало селище, жилищата в което са разполагали с обширни дворни пространства. Според направените интердисциплинарни изследвания неговите жители са се занимавали със скотовъдство и земеделие.

В сектор „Чешмата“ са открити доказателства за съществуването на център за добив и обработка на желязо, който (според високия процент метал в късовете шлака) най-вероятно е функционирал през ранната желязна епоха.

Три богати на археологически материали ями, проучени в третия сектор (т. нар. сектор „Извора“), дават основание да бъде изказана хипотезата, че на това място през ранната желязна епоха е съществувало култово място.

В заключителната част на студията трите обекта са разгледани като елементи от предполагаем селищен модел, функционирали в древна Тракия през ранната желязна епоха: селище („Турското гробе“), производствен център („Чешмата“) и светилище („Извора“). Предложен е и подробен анализ на добитите материали: керамика и глинени антропоморфни (6) и зооморфни (2) фигурки. Посочени са контактите на местното население с области, разположени по долината на р.Марица, р.Сазлийка, Източните Родопи и Егейското крайбрежие.

В няколко Приложения към аналитичната част на студията са публикувани Каталог на най-важните археологически находки и Анализи на растителни макроостанки и шлаки.

- 14.** Ников, К. (2005): За една група сиви съдове от Югоизточна България. Към въпроса за появата на сивите амфори в Тракия (кр. VII-VI в. пр. Хр.). В: Heros Nephaisistos. Studia in honorem Liubae Ogneva-Marinova. Т. Stoyanov, М. Tonkova, Chr. Preshlenov, Chr. Popov (Eds.), 2005, 331-347. ISBN 954-775-531-5

Студия

В текста, е направен анализ на конкретна категория от сивия монохромен керамичен комплекс в Тракия-трапезните амфори. Причина за това е факта, че тя е неделима част от ранния формален репертоар и притежава преки свидетелства за своя произход преди появата ѝ в разглеждания район. Очертано е географското разпространение на трапезните амфори и са посочени особеностите на контекстите, от които произлизат. Морологията на известните примери води до разграничението на няколко групи, базирани главно на начина на профилиране на устията. Тестото, обработката на повърхностите, украсата и изпичането позволяват да се обособят три технологични групи. Наблюдаваното разнообразие, както и данните от конкретния археологически контекст предполагат продължително съществуване и развитие на формата.

Произходът на трапезните амфори е потърсен в Северозападна Анатолия, където тези съдове имат дълга традиция в своето съществуване. На базата на известните паралели са изолирани най-ранните морфологични белези. Имайки предвид спецификите в развитието на сивия монохромен

комплекс в Тракия, прецизирането на датите за появата и функционирането на формата е потърсено и в местни обекти с надеждна хронология. Всички налични данни водят до извода, че в Тракия присъстват форми, принадлежащи на традициите на различни центрове, а отмирането на трапезните амфори може да се постави след края на IV в. пр. Хр.

15. Nikov K. (2007) Macedonia, Southern Thrace and the Geometric Pottery Koine. In: Ancient Macedonia VII. Macedonia from the Iron Age to the death of Philip II. Papers read at the Seventh International Symposium held in Thessaloniki, October 14-18, 2002. Thessaloniki, 2007, 407-421.

ISBN 978-960-7378-42-4

Текстът разглежда натрупаната през последните години информация за керамиката и нейната украса, като нова отправна точка в дискусията за контактите на Южна Тракия с Македония през ранната желязна епоха. Ако за предходната късна бронзова епоха сходните явления в генерален план могат да се обяснят с „пътуването на хора“, то наблюдаваната промяна в мисленето през ранната желязна епоха подкрепя идеята, че вече пътуват „идеите“. Данните от Тракия позволяват да се постави въпроса за съществуването на регионализъм, забелязан отчетливо в украсата на керамичните съдове. В него е възможно да се види отражение на формиращото се самосъзнание на засвидетелстваните в по-къните писмени извори племенни общности. Аналогична тенденция е възможно да се открие и в развитието на Македония. На тази база, известните примери за преки контакти между двата района по-скоро подчертават различията в развитието им през ранната желязна епоха.

Проследени са сходствата в украсата (мотиви, композиционни схеми) между традиционната за Тракия керамика и матово рисуваната керамика от Македония. Имайки предвид времето на разцвет на тези стилове, се достига до извода, че 8-7 в. пр. Хр. е времето, когато двете области са в някакъв вид взаимоотношения, без ясни свидетелства за преки контакти. Това от своя страна не изключва съществуването на непреки връзки, вероятно осъществявани чрез различни нетрайни носители. Показателно в тази насока е регистрираното в Тракия и Македония въздействие на Гръцките керамични стилове от протогеометричния и геометричния периоди. Друг феномен оказващ въздействие върху двата района е появата на сивата монохромна керамика. Приликите в технологията и формите са разгледани като доказателство за общ произход на идеите.

Тези наблюдения подкрепят изказаното в литературата мнение за откриването на сходства между геометричните стилове от Сирия до Северна Италия, като всяка област интерпретира по свой начин съществуващият общ геометричен дух.

- 16.** Георгиева Р., **Ников, К.** (2008): Гроб от ранната желязна епоха край с. Главан. В: Археологически и исторически проучвания в Новозагорско, т. 2, София 2008, 89-101.

ISBN 978-954-8761-81-9

Студия

Текстът представя резултатите от проучването на един могилен гроб, открит в м. "Вънъови ормани" край с. Главан в района на енергийния комплекс "Марица-Изток".

Гробът е изграден върху площадка от дребни камъни, а натрупаният над него насип е затворен между естествени скали и дъга от камъни на изток. Той представлява правоъгълна камера, оформена с големи камъни и ориентирана от север на юг. Заради двукратното му ограбване (в древността и преди разкопките) сигурните данни за неговата архитектура и за погребалния ритуал са оскъдни. Установено е, че мъртвият е положен с глава на север. До главата му били поставени два глинени съда, според които погребението е извършено в IX в. пр. Хр. Фрагментите от керамика и два желязни предмета (кинжал и длето?) показват, че е имало и други дарове. Четирите струпувания от счупени съдове, регистрирани над съоръжението и при т. нар. му вход сочат, че след погребението са извършвани поменални жертви.

Авторите на статията обръщат специално внимание на факта, че върху скалния венец, който се издига непосредствено над могиления насип от север, има куп от камъни. Те затварят кръг (?) с диаметър 11/12 м около голям скален къс и между тях се откриват множество керамични фрагменти от ранната желязна епоха. Тази структура не е проучена докрай, поради което не е установено дали тя има връзка с изследвания гроб или е самостоятелно съоръжение.

Анализът на наблюдаваните в изследвания район погребални обичаи и на намерените глинени съдове сочи, че на мястото, където започват склоновете на Сакар планина, може да се постави северната граница на типичната за мегалитната култура погребална практика и на характерния за нея керамичен стил. Ето защо тук са чести примерите за смесването им с елементи, познати от равнинната част на Тракия.

- 17.** Ников К., Сивата керамика от Асеновец. – В: Археологически и исторически проучвания в Новозагорско, т. 2, София 2008, 102-119.

ISBN 978-954-8761-81-9

Студия

В текста е представена сивата монохромна керамика, открита при проучването на превърналият се в символ на прехода от късната бронзова към ранната желязна епоха обект край с. Асеновец. Въпреки сложната стратиграфска картина, е възможно да се посочи, че структурите, от които произлиза тя са ями и с тази си характеристика обектът се вписва в ареала на известните ямни полета от I-во хил. пр. Хр. Разгледани са всички известни категории съдове (паници/купи, леканета, кратеровидни, кани, трапезни амфори и др.) Специално внимание е отделено на тяхната технология (тесто, обработка на повърхностите). На тази база са разграничени няколко технологични групи, които могат да послужат за локализиране на вероятните центрове или районите, с които може да се свърже разглежданата керамика. Друг акцент е поставен върху украсата на тези съдове. Изявени са рядко срещаните елементи в декорирането им, като е предположено наличие на заемки и имитации от метални прототипи. Тези наблюдения, в съчетание с морфологията на съдовете от отделните категории, позволяват идейният произход поне за част от тях да се потърси в северната част на Еолия. Това позволява керамиката от Асеновец да бъде поставена в един ранен хронологически хоризонт (VI-началото на V в. пр. Хр.) съвместно с редица други обекти от района. Предложен е и вероятния път за проникване на влиянията от юг, който съвпада с този функционира през ранната желязна епоха. Керамиката от Асеновец може да се разгледа и като един от примерите, илюстриращи формирането на керамичния репертоар през втората половина на първо хилядолетие пр. Хр. и е свидетелство за културната насоченост на района.

- 18.** Ников К. Трапезна керамика, работена на колело. – В: Спасителни археологически проучвания по трасето на АМ „Тракия“, ЛОТ 5, обходен път на град Канобат, км 6+400-6+800, Варна 2009, 108-123.

ISBN 978-954-15-0214-3

Студия

Текстът представя откритата по време на спасителното проучване на обходен път в землището на гр.Канобат монохромна, източно гръцка и чернофирнисова керамика. Монохромните съдове, въз основа на своите технологични белези, са разделени на две групи- сиви и червени. Представени

са основните категории в тях и е обърнато внимание на начина на изработването им. Отграничени са ранните морфологични и декоративни белези, които позволяват част от този керамичен комплекс да се постави в архаичния период. Разгледани са фрагментите от източногръцки съдове, потърсени са техните паралели и е предложена дата за тяхната употреба. Направен е извода, че част от монохромната керамика, както и тази с източногръцки произхо трябва да се свърже с Аполония. Тези съдове са доказателство за времето и пътищата на проникване на ранния монохромен комплекс във хинтерланда на Западното Черноморие. Представена и по-късната чернофирнисова керамика. Посочени са паралелите за отелните форми и е предложена дата за тяхната употреба. На тази база в края на текста са дадени хронологическите граници, в които се вмести съществуването на самия обект – първа половина на VI в. пр. Хр- третата четвърт/края на V в. пр. Хр.

19. **Bozkova A., Nikov, K.** La céramique monochrome en Thrace et ses prototypes anatoliens. Problèmes de chronologie. – *Il Mar Nero* 6, 2004/2006 (2009) (= P. Dupont, V. Lungu. *Actes du colloque international « Les productions céramiques du Pont-Euxin à l'époque grecque »*, Bucarest, 18-23 Septembre 2004), 47-55.

ISSN 1125-3878

В научната литература е утвърдено схващането, че сивата монохромна керамика се появява и развива под влиянието на външни модели и остава чужда на местните традиции от ранната желязна епоха. Новите находки от България допълват известното за репертоара в Тракия и позволяват да се направят наблюдения за произхода и хронологията на местните керамични изделия, работени на грънчарско колело. Едно от най-важните открития в тази насока е свързано със спасителни разкопки в различни участъци от градската територия на античната Аполония на Черно море. В пластове от архаичната епоха е открито внушително количество монохромна керамика, която е носител на белези, характерни за ранната архаична керамика от Северозападна Анатолия.

Друг керамичен комплекс от вътрешнотракйските земи, позволява да се проследи хронологически и териториално разпространението на новата керамична мода от Черноморията към хинтерланда на запад. Монохромните съдове от насипа на надгробна могила, край с. Прилеп, Карнобатско, убедително говорят за наличието на ранни контакти с центровете по крайбрежието и особено с Аполония. Те притежават добра диагностичност и намират паралели сред непубликуваните съдове от архаичните пластове на Аполония, и като цяло сред моделите на северозападното Анатолийско букеро.

Още един керамичен масив, от територията на Южна България, също подвига съществени въпроси за генезиса и хронологията на монохромните съдове в по-

далечния хинтерланд на черноморското крайбрежие. Голяма и представителна група от фрагменти и цели монохромни съдове е проучена при разкопки на ямно поле близо до гр. Чирпан. Разкопките предоставят и доказателствен материал за наличието на местно керамично производство, вероятно локализирано в непосредствена близост до обекта. Разгледаните съдове за пореден път показват, че в репертоара на най-масовата трапезна керамика преобладават форми, които стоят близо до еолийската керамична традиция, свързана с производството на т.нар. букеро керамика. За разлика от предходните обекти, тук, те имат сигурна хронологическа позиция в границите на класическата епоха. Очевидно ранните еолийски модели се съхраняват в местна среда векове след първоначалната си изява и в случая става дума главно за влияния при формиране на траен репертоар, а не за директни импорти. Началото на този процес, както показват новооткритите материали от Аполония се проследява от архаичната епоха, но неговата продължителност изглежда е голяма за да се задържи репертоара без съществени промени до началото на класическата епоха.

- 20.** Божкова А., **К.Ников.** Археологическо проучване на комплекс от ями в землището на с. Малко Тръново, община Чирпан-Югозападен сектор. Предварителни бележки. В: Югоизточна България през II-I хилядолетие пр. Хр., Варна, 2010, 213-220.

ISBN 978-954-15-0221-1

Статията представя предварителни наблюдения върху резултатите от спасителното археологическо проучване на комплекс от ями в землището на с. Малко Тръново, община Чирпан, които се отнасят към няколко епохи (ранна бронзова епоха, ранна желязна епоха периода V-първа половина на IV в. пр. Хр. и римска императорска епоха). Установено е пространствено планиране, което се проследява по-отчетливо при ямите от ранната желязна епоха и римската императорска епоха, докато тези от класическата епоха са разпръснати по цялата изследвана територия. Направена е кратка формално-типологическа характеристика на откритите структури. Разгледан е пълнежът на ямите и е обърнато внимание на тези със специално устройство. Типологическата характеристика на проучвания обект дава основание той да бъде квалифициран като „поле с обредни ями“ или „ямно светилище“, функционирало в продължителен период от време. Проучванията потвърждават много от утвърдените вече познания в областта на обредите, практикувани в ямните светилища, но и документират проявите на някои по-специфични прояви на култа като: многосъставни съоръжения с големи размери; присъствието на

диагностични керамични фрагменти, диахронични на времето, в което е извършено запълването на ямата; целенасочен подбор на някои фрагменти от рисувани гръцки съдове; наличието на гробове на територията на ямното поле.

Всички придобити данни водят до извода, че разглеждания обект представлява голямо и значимо ямно светилище с висок ранг в йерархията на тракийската селищна система в Горнотракийската низина през I-во хил. пр. Хр. Керамиката от ранната желязна епоха, открита в него е добра основа за изследване спецификите в развитието на културните процеси и запълване на празнотите в познанията на епохата в централната част на Горнотракийската низина. Гръцките импорти на луксозна керамика и амфорна тара от втората- третата четвърт на V в. пр. Хр. предлагат нов поглед върху тракийската действителност от времето на ранната одриска държава. Категоричното отсъствие на материали от елинистическата епоха говори за съществена промяна в селищния модел във времето след средата на IV в. пр. Хр. в района.

- 21.** Георгиева Р., **К. Ников.** Ранни трако-елински контакти (по археологически данни от Карнобатско). В: Югоизточна България през II-I хилядолетие пр. Хр., Варна, 2010, 142-157.
ISBN 978-954-15-0221-1

Изобилието от вносна керамика и предмети на лукса от 6-5 в. пр. Хр., намерени в няколко обекта от района на Карнобат, представят в нова светлина трако-елинските контакти в Югоизточна Тракия. Анализът на тези находки води до следните изводи:

1. *Приоритет в предколонизационните контакти на района около западния черноморски бряг имат връзките с Мала Азия и някои егейски острови. След създаването на гръцките апойкии по западния черноморски бряг моделът, съдържанието и природата на тези контакти се променят. Докато до появата на първите гръцки заселници доказателствата за съществуването на преки връзки са представени от групи артефакти, които определено изключват керамиката, сега тя се превръща в предпочитана от траките вносна стока. Досега най-ранните образци от импортни съдове се откриват извън селища (в некрополи и ями) и този факт създава усещането, че първоначалното отношение към тези предмети е като към вещи, чието основно предназначение – пълноценна употреба в бита – е оставало на втори план. Прави впечатление и избирателното „пропускане“ в тракийска среда на керамика, чиято украса е съставена главно от геометрични мотиви и това е ясно документирано от намерените досега рисувани архаични импорти. Изключенията се отнасят най-вече за съдовете от групата с животинските изображения и*

предизвикват извода, че причината за тези предпочитания трябва да се търси в орнаментиката на тракийската керамика от ранната желязна епоха, в която доминират именно тези стилове. Вазите с несвойствените за траките антропоморфни образи навлизат в ежедневието едва след началото на V в. пр. Хр. Забелязва се предпочитание към червенофигурни и чернофирнисови съдове, предназначени за наливане на течности и за пиене.

2. Характерът на гръцката керамика от разглеждания район сочи, че докъм втората четвърт - средата на 5 в. пр. Хр. (Прилеп, Карнобат) тук доминират северноийонийски и еолийски форми, без да е ясно къде са произведени самите съдове – в Аполония, в неустановени засега северноегейски ателиета или в Мала Азия. Прави впечатление, че появата и разпространението на източногръцките съдове в крайбрежната зона и прилежащите ѝ територии във вътрешността съвпадат по време с датата на заселване на първите апойкисти и свидетелстват за ранни контакти с местните жители – факт, който до голяма степен изключва прояви на враждебност или конфликти между заселниците и завареното население. Забелязаният превес на местните над вносните съдове (Карнобат) предполага ползването на импортите от негръцки потребители, но голямото им количество на места (Прилеп) допуска хипотезата за съществуването още в 6 в. на селище със смесено население в близост до Ришкия проход, което има търговски или производствени функции. Значителният брой транспортни амфори и вносната късноархаична керамика легитимират обекта край Карнобат като значителен селищен, производствен (?) и/или търговски център, възникнал още в началото на 6 в. пр. Хр. Неговият залез в 4 в. пр. Хр. може да е резултат от икономическа конюнктура, предизвикала промени в търговските маршрути и възход на други конкурентни центрове, включително около проходите, което обяснява появата на следващите богати гробове именно там (Прилеп, Балабанчево). Причина за този упадък биха могли да бъдат както събития от вътрешнополитически характер, така и ситуацията в самата Аполония, чиито разцвет затихва около средата на 4 в. пр. Хр.

3. Произходът (северноийонийски, еолийски) и датата (начало на 6 в. пр. Хр.) на първите транспортни амфори от района на Карнобат, сравними с тези от Дебелт, документират най-ранната поява на търговски контейнери във вътрешността и маркират предполагаемото трасе на ранните търговски комуникации. Забелязва се, че разпространението на източногръцката керамика, трафикът на амфорната тара и засиления от третата четвърт на 5 в. пр. Хр. насетне атически керамичен внос в областта се осъществяват по използваните в предходния период транспортни коридори. Налага се впечатлението, че жителите на областта са интегрирани твърде бързо в търговията на Източното Средиземноморие и Северна Егея. По всяка вероятност те участват активно в придвижването на стоки от и към Аполония по път, който следва южното крайбрежие на Бургаския залив, минава през Дебелт, по долината на

Русокастренската река в посока района на Карнобат, старопланинските проходи на север и вътрешността на запад.

- 22.** Nikov, K. The meaning of the regionalism in the Early Iron Age pottery decoration in the south Thrace. In: Nikolov, Bacvarov, Popov eds. Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel, Sofia 2011, 209-227.

ISBN 978-954-8587-07-5

В статията е предложен нов поглед върху натрупалата се през последните години информация за украсата на керамиката от ранната желязна епоха в Южна Тракия. Изолирани са групи от рядко срещани мотиви и съчетания между тях, които очертават компактни ядра в своето разпространение. Тяхното наслагване, съвместно с останалата украса, позволява да се очертаят географски райони, в които е възможно да се разгледат като база за дефиниране на локални варианти в украсата. На тази база е посочено териториалното ядро, което вероятно е определяло основните тенденции в развитието на декоративните схеми и са очертани райони с частично разпознаваеми стилове. Съпоставянето на тази картина с данните за по-късната етнонимична действителност води до интересни изводи-част от дефинираните декоративни стилове съвпадат с територията на определени племена. На тази база е изказано предположението, че украсата на керамиката е възможно да се разглежда като отражение на формиращото се самосъзнание на отделни групи от хора – основа на известните в писмените извори племена.

- 23.** Ников К. Сивата монохромна керамика от Аполония. Към въпроса за нейния произход и първоначална поява (кр. на VII-VI в. пр. Хр.). Предадена за печат.

Монография

Текстът разглежда сивата монохромна керамика, от архаичния период, открита по време на спасителните проучвания в границите на античната

Аполония. Сивата монохромна керамика е представено по контексти. Разгледани са отделните категории съдове, открити в тях. Отделен акцент е поставен върху тяхната технология (тесто, обработка на повърхности, изпичане). На тази база са обособени групи, които показват спазването на няколко технологични рецепти. Последните служат и като аргумент при изолирането на съдове, за които може да се предположи, че имат импортен характер. Поставен е въпроса за произхода на сивата монохромна керамика от Аполония и района, с който може да се свърже нейната поява и развитие по тракийското крайбрежие. Въпреки оскъдните данни за йонийската монохромна керамика, част от публикуваните съдове намират паралели в Милет и Йония. Данните от Еолия, обаче предоставят значителна сравнителна база. Представен е сравнителен анализ, с керамиката от еолийските центрове, някои от прилежащите острови и отделни обекти от вътрешността на Западна Анатолия. На тази база се достига до следните изводи:

-керамиката от Аполония не винаги намира съответствие сред тази от посочените места. Причината за това е потърсена във вътрешното развитие на комплекса от колонията в течение на около век.

-сравнителният анализ показва, че представената керамика намира паралели сред обектите от целия район. Може да се открият обаче, данни за потесни връзки със Северна Еолия.

- откриват се множество аналогии с керамиката от един от обектите от вътрешността- Даскилейон. Това наблюдение служи за отправна точка при поставяне на въпроса за възможните връзки и с фригийската керамика.

Отчети за теренни археологически проучвания

24. Ников К., Р. Георгиева (2011). Спасителни археологически проучвания на обект от късната бронзова и късната желязна епоха в м. Новата чешма, землище на с.

Пет Могилы, Община Нова Загора през 2010 г. - *Археологически открития и разкопки през 2010 г.*, София 2011, 140-142.

ISSN 1313-0889

- 25.** Ников К. (2010). Спасителни археологически разкопки по трасето на АМ Тракия, обект № 14 А, ЛОТ 3, (надгробна могила) км 264+700, землище на гр. Кермен, общ. Сливен.- *Археологически открития и разкопки през 2009 г.*, София, 2010 г., 249-251.

ISSN 1313-0889

- 26.** Ников К. (2010). Спасително археологическо проучване на надгробна могила в м. Ямача, Енергиен комплекс Марица-Изток. - *Археологически открития и разкопки през 2009 г.*, София, 2010, 224-225.

ISSN 1313-0889

- 27.** Ников К., П. Кара依лиев, А. Стоицов (2010). Археологическо проучване на обект № 3, ЛОТ 2 по АМ Тракия, км. 218+750-219+100 в землището на с. Боздуганово, общ. Раднево.- *Археологически открития и разкопки през 2009 г.*, София, 2010, 160-161.

ISSN 1313-0889

- 28.** Ников К., А. Стоицов, Р. Йоргова (2010). Спасително археологическо проучване на обект № 14, ЛОТ 3 по АМ Тракия, км 265+500 -266+000, в землището на гр. Кермен, общ. Сливен.- *Археологически открития и разкопки през 2009 г.* София, 2010, 131-132.

ISSN 1313-0889

- 29.** Георгиева Р., **К. Ников** (2010). Комплекс от ями в м. „Солджака“ край с. Овчарци, община Раднево. – *Археологически открития и разкопки през 2009 г.*, София, 2010, 158-160.

ISSN 1313-0889

- 30.** Стоянов Т., Ж. Михайлова, **К. Ников**, М. Николаева, Д. Стоянова (2010). Проучвания на тракийския град в ИАР Сборяново. - *Археологически открития и разкопки през 2009 г.*, София, 2010, 209-212.

ISSN 1313-0889

- 31.** Ников К., П.Караилюев, А.Стоицов (2009). Археологическо проучване на обект № 3, ЛОТ 2 по АМ Тракия, км. 218+750-219+100 в землището на с. Боздуганово, общ. Раднево.- *Археологически открития и разкопки през 2008 г.*, София, 2009, 165-168.
ISSN 1313-0889
- 32.** Стоянов К., **К. Ников**, М.Николаева, Д.Стоянова (2009). Проучвания на тракийския град в ИАР Сборяново през 2008 г.- *Археологически открития и разкопки през 2008 г.*, София, 2009, 228-233.
ISSN 1313-0889
- 33.** Георгиева Р. , **К. Ников**, А.Стоицов (2009). Комплекс от ями в м. Солджака край с.Овчарци. - *Археологически открития и разкопки през 2008 г.*, София, 2009, 160-161.
ISSN 1313-0889
- 34.** Ников К. (2008). Археологическо проучване на обект в м. Пясъците при с. Знаменосец, общ. Раднево.- *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 176-178.
ISSN 1313-0889
- 35.** Ников К., Д. Стоянова, А.Стоицов (2008). Сондажно археологическо проучване на обект № 14, ЛОТ 3 по АМ Тракия, км 265+500 -266+000, в землището на гр. Кермен, общ. Сливен.- *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 174-176.
ISSN 1313-0889
- 36.** Георгиева Р., **К. Ников**, П. Илиева (2008). Комплекс от ями в м. Солджака край с.Овчарци, Марица-Изток . - *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 167.
ISSN 1313-0889
- 37.** Георгиева Р. , **К. Ников**, Д. Момчилов (2008). Надгробна могила в м. Чаталево край Карнобат. - *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 232-233.
ISSN 1313-0889

- 38.** Стоянов Т., Ж. Михайлова, **К. Ников** (2008). Проучвания на тракийския град в ИАР Сборяново - *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 211-217.
ISSN 1313-0889
- 39.** Георгиева Р., Д. Момчилов, **К. Ников**. Тончова могила край с. Венец, Карнобатско. - *Археологически открития и разкопки през 2007 г.* София, 2008, 231-232.
ISSN 1313-0889
- 40.** Ников К. (2007). Спасителни археологически разкопки на обект от РЖЕ-Дана бунар 3 (км 92+400-92+540 по трасето на АМ Марица в землището на с. Георги Добрево, общ. Любимец).- АОР през 2006 г. София 2007, 185-187.
ISSN 1313-0889
- 41.** Ников К. (2007). Спасителни археологически разкопки на обект обредни ями от КЖЕ-Дана бунар 2 (км 92+200-92+400 по трасето на АМ Марица в землището на с. Георги Добрево, общ. Любимец).- АОР през 2006 г. София 2007, 183-185.
ISSN 1313-0889

Албуми

- 42.** Ников К. Спасителни археологически проучвания на обект № 14, ЛОТ 3, АМТ, в землището на гр. Кермен, община Сливен. В: *Българска археология 2009.* Каталог към изложба, София 2010, 27-29.
ISBN 978-954-93295-9-1

Каталози

- 43.** Nikov K.. *Thacian Treasures from Bulgaria.* Tokio, 2008, p. 34, kat. № 12
- 44.** Nikov K. *Los Tracios. Tesoros enigmaticos de Bulgaria.* Barcelona 2005, p. 109, kat. № 155.